

O WŁAŚCIWĄ PISOWNIĘ NAZWY WŁASNEJ „ZIEMIA DOBRZYŃSKA NA TLE JEJ ODREBNOŚCI I TRWAŁOŚCI HISTORYCZNEJ ORAZ KULTUROWEJ”¹

Streszczenie

Wobec zróżnicowania pisowni nazwy własnej „Ziemia Dobrzyńska” podejmujemy próbę odpowiedzi na pytanie: jak ostatecznie należy pisać nazwę tej ziemi. W tym szkicu sięgnięto nie tylko do historycznego kontekstu zagadnienia, ale także do nowych i aktualnych słowników: ortograficznego i poprawnej polszczyzny.

Słowa kluczowe:

„Ziemia Dobrzyńska” jako region historyczny i kulturowy; nazwa własna „Ziemia Dobrzyńska”; kontekst historyczny i ortograficzny nazwy; poprawna pisownia nazwy.

Wobec istnienia w przestrzeni publicznej odmiennej i różnej zarazem pisowni nazwy tej historycznej krainy² jaką jest Ziemia Dobrzyńska wypada odnieść się do tej kwestii i zaproponować rozwiązanie wynikające z aktualnego stanu wiedzy i zasad pisowni nazw własnych. Jest to potrzeba zasadna, bowiem w ostatnich latach w wielu publikacjach, szczególnie w wydawnictwach *stricte* regionalnych, używa się niejako przemienne pisowni nazwy „Ziemia Dobrzyńska” raz z wielkiej, kiedy indziej z małych liter.

Jak wiemy, po drugiej wojnie światowej historiografia Ziemi Dobrzyńskiej pozostawała przez szereg lat w cieniu badań nad dziejami Mazowsza Płockiego i Kujaw wschodnich. Przełom nastąpił dopiero w końcu lat siedemdziesiątych XX stulecia. W 1987 r. Towarzystwo Naukowe w Toruniu przygotowało *Studia z dziejów ziemi dobrzyńskiej*, gdzie w pięciu obszernych szkicach pisownię nazwy tego regionu dostosowano do „współczesnych” zasad ortograficznych, nie uzasadniając faktu, że region ten ma trwałą i niepodzielną przeszłość i zastosowano pisownię z małych liter³. Tą zasadą posługiwano się przez kolejne dziesięciolecia, choć były osoby i instytucje, które – podkreślając przede wszystkim tzw. emocjonalny stosunek do „swojej” ziemi – używali w jej nazwie wielkich liter.

Wydaje się, że obecnie należy zdecydowanie odejść od tej zasady, a pisownię nazwy „Ziemia Dobrzyńska” nie należy opierać na encyklopediach polskich. Zapewne do takich zaliczyć trzeba najnowszą, 31-tomową *Wielką encyklopedię PWN* (2001-2005), gdzie „ziemia dobrzyńska”, pisana małymi literami, pojawia się m. in. przy haśle „Dobrzyń nad Wisłą” oraz na tej samej stronie – w oddzielnym haśle „dobrzyńska ziemia”, co ciekawe „jako (sic! – MK) terytorium historyczne między Wisłą, Drwęcą, Brynicą i Skrwą”⁴. Takie stawianie sprawy przeczy ogólnej zasadzie ortograficznej, stanowiącej o tym, że nazwy regionów historycznych piszemy z wielkich liter. Co ciekawe i dziwne zarazem, że wielkimi literami encyklopedia ta każe natomiast pisać „Dobrzyńskie Pojezierze” jako południową część Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego. Niemal identycznie, z tą samą błędną motywacją, traktuje

¹ To nowe spojrzenie zostało po raz pierwszy podane w rozdziale pt. „Odrębność historyczna i kulturowa Ziemi Dobrzyńskiej” w mojej pracy pt. *Dobrzyńska i Brzezienna Matka Boża w skępskim wizerunku*, Rypin-Skepin 2017, s. 37-39, wydanej nakładem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie.

² *Dobrzyńska ziemia*, [w:] *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna...*, s. 45.

³ *Studia z dziejów ziemi dobrzyńskiej XV-XX wiek*, pod red. M. Wojciechowskiego, Warszawa-Poznań-Toruń 1987, pass.

⁴ *Dobrzyń nad Wisłą; dobrzyńska ziemia*, [w:] *Wielka encyklopedia PWN*, red. J. Wojnowski, t. 7, Warszawa 2002, s. 242.

pisownię nazwy „ziemia dobrzyńska” 49-tomowa *Britannica. Edycja polska* (1997–2005), podkreślając znowu jej „historyczność”: „*dobrzyńska ziemia, kraina historyczna na pograniczu Kujaw i Mazowsza, położona na północ od Wisły, pomiędzy jej dopływami Drwęcą i Skrwą*”⁵. Tę niezręczność, niestety, popołniają także autorzy artykułów w wielu witrynach internetowych, np. bardzo wątpliwy treściowo załączek hasła „ziemia dobrzyńska”, *notabene* w krytycznie ocenianej encyklopedii internetowej na portalu pl.wikipedia.org, gdzie - nawiasem mówiąc - jest błędne wyobrażenie herbu tej ziemi⁶.

My opowiadamy się zdecydowanie za odmiennym traktowaniem tej pisowni, bowiem nie tak dawno w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN podjęto próbę regionalizacji historyczno-kulturowej Polski i skodyfikowania jednostek oraz (*sic!*) nazw regionów kulturowych: krain historycznych, np. Śląsk, Warmia oraz „*ziem (Ziemia Dobrzyńska, Ziemia Kaliska)*”, stosując wielkie litery właśnie w nazwach historycznych ziem i wielowyrzowych nazwach regionów. Jest to jednak nie jedyny powód odmiennych poglądów na ten temat.

A zatem nie tylko z powodów uczuciowych (na co do tej pory „pozwalal” *Nowy słownik ortograficzny PWN*), nade wszystko przyjmując za naczelną zasadę, iż nazwy własne regionów (obszar stanowiący pewną całość, przede wszystkim historyczną, ale także etnograficzną, geograficzną, administracyjną, a te cechy spełnia w całej pełni ten region), w języku polskim piszemy z wielkich liter, opowiadamy się za tym, aby ostatecznie nazwę interesującej nas tu ziemi - pisać właśnie z wielkich liter⁷. Dodajmy, że w „zasadach pisowni i interpunkcji” internetowego *Słownika języka polskiego* podano, że „*jednowyrazowe i wielowyrzowe nazwy własne państw, regionów*” piszemy z wielkich liter, choć już ten sam słownik przy haśle „ziemia” podał - jasne, że mylnie - „ziemia dobrzyńska” z małych liter⁸. Podobnie mylnie zapisał „Serwis informacyjny Hamlet”⁹.

Wbrew ogólnie przyjętej zasadzie, jednak - jak widać - dość swobodnie interpretowanej, właściwą zasadę popartą konkretnym zapisem znajdujemy w *Nowym słowniku poprawnej polszczyzny* z 1999 r., który w sposób nie budzący wątpliwości przy haśle podał: „*Dobrzyń, D. – Dobrzyńnia – dobrzyński. W nazwach wielką literą: Pojezierze Dobrzyńskie, Ziemia Dobrzyńska*”¹⁰. Niezrozumiałą zatem jest zasada, gdzie *Słownik języka polskiego* z 1995 r. przy haśle „ziemia” podaje: „*obszar (zwykle zamieszkały) stanowiący pewną całość (np. etnograficzną, geograficzną), kraina: podniośle: kraj, ojczyzna: ziemia krakowska, podhalańska, śląska, wielkopolska*”¹¹. Tyle jednak, że w tym przypadku chodzi o ziemię w ujęciu „nietrwałym” historycznie, w przeciwieństwie rzecz jasna do Małopolski, Podhala, Śląska i Wielkopolski. Gdy jednak - według tej zasady - „ziemia dobrzyńska” nie ma swojego odpowiednika, bo trudno, aby go miała, np. Dobrzyń - w sensie obszaru, ziemi, regionu, trzeba bezwzględnie stawiać ją na równi z tymi: Małopolską, Podhalem, Śląskiem, Wielkopolską, ale i sąsiednimi od niej: Mazowszem i Kujawami i pisać jej nazwę - jako własną - z wielkich liter. Przyjmując przy tym, że zasada ogłoszona później (1999 - *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*) ma pierwszeństwo wobec zgłoszonej wcześniej (1995 - *Słownik języka polskiego*), opieramy się w naszym wywodzie na tym pierwszym.

Dla potwierdzenia naszej tezy, że nazwa „Ziemia Dobrzyńska” jest nazwą własną, wskazujemy przede wszystkim na fakt, iż w rozwoju dziejowym doszła ona i pozostała jak

⁵ *Britannica. Edycja polska*, t. 9, Wydawnictwo „Kurpisz”, Poznań 1999, s. 264-265.

⁶ http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ziemia_dobrzy%C5%84ska&stable=1

⁷ J. Plit, *Regionalizacja współczesnych krajobrazów historyczno-kulturowych Polski*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, nr 27: 2015, s. 86. Zob. *Ziemia*, [w:] *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, pod red. J. Bralczyka, Warszawa 2005, s. 1002.

⁸ <http://sjp.pwn.pl/zasady/Wielka-litera-piszemy;629375.html/21> III 2017.

⁹ <http://hamlet.edu.pl/shi/uczen/?id=ortoldm/21> IV 2017.

¹⁰ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, pod red. A. Markowskiego, Warszawa 1999, s. 1406.

¹¹ *Słownik języka polskiego PWN*, t. 3: R-Z, Warszawa 1995, s. 952.

region o odrębnych i trwałych walorach historycznych, kulturowych, ale także administracyjnych. Ziemia Dobrzyńska jako odrębny region polityczno-administracyjny ukształtowała się ostatecznie już w końcu XIII w. Wcześniej - efemerydalnie - stanowiła część księstwa mazowieckiego, a dopiero potem kujawskiego¹². Jak podał, niestety w sposób uproszczony, w 1861 r. G. Zieliński, „*pierwiastkowe granice Ziemi Dobrzyńskiej były następujące: od południa Wisła, od wschodu Skrwa, od zachodu Chełmica, a od północy Mień Górny. Przestrzeń ta wynosić mogła mil kwadratowych od 10 do 12. Nazwisko najpodobniej wzięte zostało od dobrych gruntów, wśród których zamek i miasto Dobrzyń powstało*”¹³. W okresie średniowiecza właściwego (X-XI wiek) pierwsi mieszkańcy obszarów po prawej stronie Wisły ponad Drwęcą zaliczani byli do Kujaw (*Cuiavia*). Na południu graniczyli z Mazowszanami, mieszkańcami Mazowsza (*Masovia*)¹⁴. Poszerzenie obszaru przyszłej Ziemi Dobrzyńskiej znalazło odbicie w przywileju Konrada, księcia mazowieckiego, wydanym w Dankowie w dniu 2 lipca 1236 r. Granice przyszłej Ziemi Dobrzyńskiej zostały wówczas rozszerzone o część rypińską, znajdującą się na prawym brzegu rzeki Ruziec (*Róža, Roźca*). Do tej pory ta część nie należała do jurysdykcji zamku dobrzyńskiego i nie była nadana ani Braciom Dobrzyńskim, ani też nieco później Krzyżakom. Pierwszą wzmiankę o granicznej rzece znajdujemy właśnie w przywileju księcia mazowieckiego, Konrada z 1236 r., gdzie czytamy m. in.: „*Ab ide usque ad locum Ruzooscho, deinde inferius juxta fluvium Ruz, qui de lacu profluit supradicto usque in Drvancam, ita quo litus fluvii Ruz sit limes castrorum jam dictorum et aliud sit limes castris Dobrinensis*”¹⁵.

W 1241 r. po raz pierwszy wymieniany był kasztelan słoński. W 1248 r. po śmierci księcia mazowieckiego, Bolesława kasztelania dobrzyńska wraz z Rypinem została przyłączona do księstwa kujawskiego. Cała późniejsza Ziemia Dobrzyńska znalazła się pod panowaniem księcia kujawskiego, Kazimierza. W okresie 1248-1252 prawdopodobnie przestała istnieć kasztelania kikolska i większa jej część włączona została do kasztelanii dobrzyńskiej, a reszta do kasztelanii słońskiej¹⁶. W końcu XIII w. ostatecznie ukształtowały się granice tej ziemi, które dziś musimy przedstawić dokładniej niż czynili to historycy XIX-wieczni, ale także współczesna literatura naukowa i popularna, łącznie z netografią, która upraszcza je w sposób nieracjonalny. Jej wyjątkowo naturalne granice wyznacza (*sic!*) siedem rzek: Wisła – na południu i południowym-zachodzie, Drwęca (od Golubia do ujścia Rypienicy) – na północy i północnym-zachodzie, Rypienica (w jej dolnym biegu) – na północnym-zachodzie, Pisiak (od ujścia do Rypienicy do źródła w między osadami Smolniki i Szymkówko) – na północy, Pissa (od źródła do ujścia do Brynicy) – na kierunku zachodnio-północnym, Brynica – na północnym-zachodzie oraz Skrwa – na wschodzie. W ten sposób Ziemia Dobrzyńska przybiera swoim kształtem istotnie formę zbliżoną do trójkąta równobocznego, zawartego jednak pomiędzy nie trzema (jak podaje literatura XIX-XX-wieczna, ale także współczesna), a siedmioma wyżej wymienionymi rzekami. Jej obszar szacuje się na 3 tys. km². Dodajmy, że nieuwzględniana w ogóle we współczesnej literaturze granica Ziemi Dobrzyńskiej na Brynicy, ukształtowała się już po oderwaniu od Mazowsza północnej części dóbr biskupstwa plockiego (klucza świeckiego), co nastąpiło przed rokiem

¹² A. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana*, t. 1, Warszawa 1843, s. 338.

¹³ G. Zieliński, *O ziemi dobrzyńskiej...*, s. 257-258.

¹⁴ Z. Gloger, *Geografia historyczna ziem dawnej Polski. W tekście 63 autentycznych rycin*, wyd. 2 popr., Kraków 1903, s. 21-22.

¹⁵ *Kodex dyplomatyczny Polski obejmujący przywileje królów polskich, wielkich książąt litewskich, bulle papieżkie, jako też wszelkie nadania prywatne mogące posłużyć do wyjaśnienia dziejów wewnętrznych krajowych, dotąd nigdzie niedrukowane, od najdawniejszych czasów aż do r. 1506*, t. 2, opr. L. Ryszczewski, A. Muczkowski, Warszawa 1853, nr 15 i 16.

¹⁶ M. Krajewski, *Ziemia Dobrzyńska. Kalendarium 965-2000. Tożsamość europejskiego regionu*, Włocławek 2011, s. 39.

1289¹⁷. Podobnie rzecz ma się z Pisiakiem, bowiem prawie wszystkie opracowania podają, że północna granica Ziemi Dobrzyńskiej za Osiekiem Rypińskim opiera się o rzekę Pissę, której źródło znajduje się od tego miejsca na wschód, między osadami Smolniki a Szymkówko, a która płynie w kierunku północno-wschodnim. Najważniejsze wyjaśnienie jest następujące: z tego samego miejsca (obszaru bifurkacyjnego)¹⁸ bierze swoje źródło także inna rzeka (mylona właśnie z Pissą), a mianowicie – Pisiak, która płynie na zachód, przepływa zaraz za Osiekiem, koło miejscowości Kamionka i Jeziorki, i wpada do Rypienicy na 5,24 kilometrze (licząc od ujścia), a ta – jak wiadomo – do Drwęcy¹⁹. Błąd ten widzimy na wielu mapach, m. in. na mapie z 1929-1930 *Großblatt 339NW Rypin*, na której w kierunku Rypienicy płynie Pissa, choć z kolei na niemieckiej mapie z 1914 r. Pissa zaznaczona jest od źródła w kierunku północno-wschodniej. Nie ma tam jednak nazwanej drugiej rzeczki – Pisiak. Tego błędu nie ustrzegł się także Z. Guldon w pracy *Mapy Ziemi Dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI wieku*²⁰, który granicę Ziemi Dobrzyńskiej na linii: Kretki-Osiek-Łapinóż oparł na Pissie, zamiast – co oczywiste – na Pisiaku. Co gorsze, na tę pozycję powszechnie powołuje się przez pół wieku współczesna literatura dotycząca tej ziemi²¹. Także XIX-wieczny *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, na który niezmiennie powołują się historycy i geografowie, nie zna rzeki Pisiak, a rzeka Pissa (w SGKP – *Pisa*) mylnie „wychodząca z jeziora Księża przy Świedziebni i Galkowie, uchodzi do Prus i łączy się z Drwą”²².

Przypomnijmy, że dniu 2 lipca 1236 r. książę Konrad Mazowiecki obdarował swoich synów ziemiami, które już wcześniej, ale i potem miały związek z kształtujących się w XIII w. obszarem Ziemi Dobrzyńskiej. Starszy z synów, Bolesław otrzymał Kujawy oraz „na prawej stronie Wisły: wszystko, co należy do grodu włocławskiego aż do Chełmienicy, oraz gród Kikół zwany z całym obwodem swoim aż do jeziora Ruzowscho, dalej w dół rzeki Ruziec, które z jeziora tego wypływa aż do Drwęcy, tak, aby ten brzeg (lewy) rzeki Ruziec był granicą grodów już wymienionych, a drugi (prawy) granicą grodu dobrzyńskiego”²³. Jak widać z tego zapisu, książę mazowiecki ustalił nowe granice pomiędzy księstwami swych synów. Do Kujaw miała należeć prawobrzeżna część kasztelania włocławskiej aż do rzeczki Chełmiczanki oraz kasztelania kikolska; do Mazowsza zaś kasztelania dobrzyńska²⁴. W 1267 r., po śmierci księcia kujawskiego Kazimierza, dzielnica kujawska podzielona została na dwie części: starszy syn Kazimierza, Siemiomysł otrzymał księstwo inowrocławskie, a jego młodszy bracia pozostała część. Ci ostatni, jako nieletni w chwili śmierci ojca, pozostawali pod opieką matki, Eufrozyny. Podział ich posiadłości nastąpił dopiero w latach 1288-1290. Władysław Łokietek objął wtedy księstwo brzesko-kujawskie, a po bracie Leszku Czarnym – także sieradzkim; najmłodszy Siemowit otrzymał księstwo dobrzyńskie, zwane już wtedy (*sic!*) Ziemią Dobrzyńską²⁵. Pierwszy znany nam dokument wydał on w 1291 r. i datę tę można uznać za rok formalnego utworzenia Ziemi Dobrzyńskiej jako samodzielnej jednostki administracyjnej. Księstwo dobrzyńskie za czasów Siemowita obejmowało kasztelanie

¹⁷ *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1893, s. 194. Zob. E. Kowalczyk, *O pożytkach płynących z interdyscyplinarnych badań mediewistycznych*, „Kwartalnik Historyczny”, t. CVIII, 2001, z. 1, s. 78.

¹⁸ Obszar bifurkacyjny – obszar pomiędzy źródłami rzek, z którego ciek wodne zasilają w różnym czasie (porze roku) jedną lub drugą rzekę.

¹⁹ *Rzeka Pisiak, Mapa ewidencji wód i urządzeń melioracji wodnych*, Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku, Biuro Terenowe Toruń, brak daty.

²⁰ Z. Guldon, *Mapy ziemi dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI wieku*, Poznań 1967, mapy.

²¹ *Rypienica, część opisowa*, opr. zbior., Wydział Morski IMGW w Gdyni, Gdynia 2004/2005, s. 7.

²² B. Ch., N. R., *Dobrzyń nad Wisłą*, [w:] SGKP, t. 2: 1881, s. 89.

²³ KDP, nr 15; S. Kujot, *...usque in Pruciam... Studium nad dokumentami Kawalerów Dobrzyńskich z r. 1228*, „Roczniki TNT”, R. 16, Toruń 1909, s. 5.

²⁴ Z. Guldon, J. Powierski, *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XII-XIV w.*, Warszawa-Poznań 1974, s. 140-154.

²⁵ Z. Gloger, *Geografia historyczna...*, s. 39; M. Krajewski, *Ziemia Dobrzyńska...*, s. 40, 42.

dobrzyńską i rypińską. Ta ostatnia powstała później od dobrzyńskiej, jednak nie później niż w 1297 r. Do jednej z nich włączone zostało wydzielone z kasztelanii słońskiej tzw. „terytorium kikolskie”²⁶.

W związku z wybuchem w 1327 r. wojny polsko-krzyżackiej i związanym z tym zagrożeniem obszarów przygranicznych, doszło do wymiany posiadłości pomiędzy królem a jego bratankami. Między 28 maja 1327 a 14 października 1328 r. Przemysław inowrocławski odstąpił Władysławowi księstwo inowrocławskie wraz z Wyszogrodem i Bydgoszczą w zamian za księstwo sieradzkie. Prawdopodobnie w tym samym czasie, na przełomie 1327/1328 r. także synowie Siemowita dobrzyńskiego: Władysław Garbaty i Bolesław dokonali z Łokietkiem zamiany księstwa dobrzyńskiego na księstwo łęczyckie²⁷. Krzyżacy razem z królem czeskim Janem I Luksemburskim, „*tytułującym się królem polskim z powodu rzeczoności prawa po Waclawie*”, w 1329 r. dopuścili się ponownego najazdu i opanowali Ziemię Dobrzyńską i zamek dobrzyński, „*a r. n. sprzedali Krzyżakom, po obu stronach Wisły leżącą Ziemię Dobrzyńską za 4.800 kop gr.*” oraz klucz ciechociński, który był już wtedy własnością biskupów kujawskich²⁸. W latach 1329-1343 księstwo dobrzyńskie znajdowało się pod władzą krzyżacką. Zostało ono (jako istotna część państwa polskiego) odzyskane dopiero po pokoju z Krzyżakami w Kaliszu, zawartym przez Kazimierza Wielkiego w 1343 r. kosztem tymczasowego zrzeczenia się Pomorza Gdańskiego²⁹.

Po śmierci księcia Władysława, zwanego Garbaczem (ok. r. 1351/1352) Ziemia Dobrzyńska powróciła w bezpośrednie władanie Kazimierza Wielkiego, który w latach 1352-1353 planował oddać ją w zastaw Krzyżakom. W latach 1363/1364 Kazimierz wziął w zastaw od Władysława Białego księstwo gniewkowskie, dzięki czemu obszar kasztelanii słońskiej ze Steklinem dostał się pod bezpośrednią władzę króla. Po śmierci Kazimierza Wielkiego w 1370 r., mocą jego testamentu, Ziemia Dobrzyńska została nadana wnukowi króla, księciu Każkowi Słupskiemu. Jednocześnie z pretensjami do księstwa gniewkowskiego wystąpił ostatni przedstawiciel kujawskiej linii Piastów, książę Władysław Biały, któremu w 1373 r. udało się zająć Gniewkowo, Szarlej i Złotorię. W 1377 r. za wypłatą rekompensaty przez księcia Każka zrezygnował on ze swoich oczekiwań. Tego samego roku, w czasie oblężenia Złotorii, zmarł ks. Każko. W dniu 11 grudnia 1378 r. król Ludwik Węgierski nadał Ziemię Dobrzyńską z częścią Kujaw (z Bydgoszczą, Inowrocławiem i Gniewkowem) „*prawem holdowniczym, Kazimierzowi księciowi szczecińskiemu, wnukowi Kazimierza Wielkiego w zamian za Sieradz i Łęczycę. Po bezpotomnym jego zgonie powróciła kraina ta do Korony i t. r. oddana Władysławowi ks. Opolskiemu, siostrzeńcowi Ludwika, za ks. Ruskie pod warunkiem, aby tę dzierżawę jako lenność posiadał*”³⁰. Władysław Opolczyk przejął w niej rządy w 1380 r. po wypłacie odszkodowania księżnej Małgorzacie, wdowie po Każku. W okresie jego rządów (1380-1392) nastąpiło definitywne ustalenie granic Ziemi Dobrzyńskiej, jako niezależnego księstwa, na Wiśle, Drwęcy i jej dopływach, o czym piszemy wyżej³¹.

W maju 1391 r. doszło do konfliktu Władysława Opolczyka z Władysławem Jagiełłą i Opolczyk zastawił wówczas Krzyżakom zamek w Złotorzy. W 1391 r. wojska polskie zajęły

²⁶ M. Krajewski, *Nowy słownik biograficzny Ziemi Dobrzyńskiej* (cyt. dalej: NSBZD), t. 2, Rypin 2014, s. 292-293, 493-494.

²⁷ K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań-Wrocław 2001, s. 174, przypis 925.

²⁸ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, t. 1, s. 342.

²⁹ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego na pięcioro Xiąg rozdzielone przez... zebrane i wydane Roku Pańskiego 1584*, Kraków 1584, s. 41, 918, gdzie datę najazdu krzyżacko-czeskiego podał na r. 1328; Z. Gloger, *Geografia historyczna...*, s. 116.

³⁰ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, t. 1, s. 342.

³¹ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji śp. Alexandra hr. Stadnickiego*, wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego, t. 3, nr 20, Lwów 1872, s. 4; E. Breiter, *Władysław książę opolski pan na Wieluniu Dobrzyńiu i Kujawach, palatyn węgierski wielkorządca Polski i Rusi. Zarys biograficzny*, Lwów 1889, pass.

Dobrzyń, Rypin i dowodzeni przez Krystyna z Ostrowa oblegali Bobrowniki. Starosta zamku, Borzym Szary obronił jednak zamek dzięki pomocy krzyżackiej. W 1392 r. Władysław Opolczyk, spodziewając się interwencji króla W. Jagiełły, w związku ze złym traktowaniem mieszkańców Ziemi Dobrzyńskiej przez podległych księciu starostów, zastawił tę ziemię Krzyżakom za 50 tys. florenów. W inowrocławskim kościele pw. św. Mikołaja, który wówczas mieścił się w centrum rynku, odbywały się pertraktacje polsko-krzyżackie o zwrot Ziemi Dobrzyńskiej i według legendy tam miała miejsce kasandryczna przepowiednia królowej Jadwigi (zm. 17 lipca 1399 r.), dotycząca wielkiej klęski Zakonu Krzyżackiego. Wcześniej korespondowała ona z wielkim mistrzem Zakonu, Konradem von Jungingenem oraz, przebywając na zamku w Raciążku, spotykała się z nim osobiście między 13 a 19 czerwca 1397 r. we Włocławku. W 1404 r. w Nowym Korczynie odbył się zjazd rycerstwa Korony, zwołany przez Władysława Jagiełłę. Celem zjazdu było ustalenie podatku na wykupienie z rąk Krzyżaków Ziemi Dobrzyńskiej. W tym samym roku Jagiełło zawarł w Raciążu układ z Krzyżakami dotyczący wykupu zastawionej ziemi za 50 tys. florenów, jednak wskutek braku pieniędzy w skarbcu królewskim oraz stosowanych przez Krzyżaków zabiegów, transakcja doszła do skutku dopiero w 1408 r. Niestety, już rok później, 16 sierpnia 1409 r. Krzyżacy ponownie najechali na Ziemię Dobrzyńską i po krótkim oblężeniu zdobyli Dobrzyń, a „*pruski Mistrz okrucieństwo wielkie poczynił y pościnał wszystkie, które zastał na zamku i Sstę Jakuba Płomieńczyka*”, dowódcę obrony zamku dobrzyńskiego³². W tym miejscu należy przywołać jego krótką biografię. Jan z Płomian herbu Prus I, niekiedy *Jan Płomieński*, wójt Dobrzynia, obrońca zamku dobrzyńskiego w 1409 r., był synem Aleksego, prawdopodobnie zasadzcy odnowionego przed 1390 r. miasta Dobrzynia. Był właścicielem Chełmicy i Płomian i brał udział w wojnie z Krzyżakami. Za obronę zamku w Dobrzyniu w 1405 lub 1406 r. otrzymał od Władysława Jagiełły wójtostwo miasta Dobrzynia oraz połowę Lutomska z przyległościami. Po zaginięciu dokumentu z 1405/1406 r. Kazimierz Jagiellończyk w dniu 25 stycznia 1455 r. w Brześciu Kujawskim odnowił nadanie Władysława Jagiełły dla Płomieńskich. Kiedy w połowie sierpnia 1409 r. Krzyżacy rozpoczęli wojnę przeciwko Polsce i napadali z Ziemi Chełmińskiej na zamki w Ziemi Dobrzyńskiej, Jan został obrońcą zamku dobrzyńskiego. Długosz nazywa go *capitaneus Dobrinensis*. Kiedy jednak, po dzielnej obronie, dostał się do niewoli, 18 sierpnia został ścięty przez Krzyżaków po zdobyciu przez nich warowni dobrzyńskiej. Zaświadcza o tym J. Długosz, pisząc, że „*wielki mistrz (...) starostę zamku mieczem ściąć rozkazał*”. Długosz nazywa go jednak Janem *Płomińskim*, tytułując go przy tym starostą dobrzyńskim, którym jednak nie był. Urząd ten sprawował w tym czasie Warcisław z Gotartowic, a który *notabene* najazd krzyżacki przeżył. Po tej klęsce Ziemia Dobrzyńska dostała się pod okupację krzyżacką, a władzę w niej, w imieniu wielkiego mistrza, sprawował wójt bobrownicki, Brendel. Jego synem był Aleksy z Płomian (zm. po 28 XI 1448 r.), dziedziczący także w Łubkach na Mazowszu, również wójt dobrzyński i sędzia Ziemi Dobrzyńskiej od 1434 r., który z kolei z Anny z Pleckiej Dąbrowy miał synów: Jakuba, wójta dobrzyńskiego i marszałka mazowieckiego i Aleksego (zm. ok. 1452), kanonika płockiego³³. W dniu 28 sierpnia 1409 r. poddał się zamek w Bobrownikach, broniony przez Warcisława z Gotartowic, a 2 września szturmem Krzyżacy zdobyli zamek w Złotorii. Zdobyto także Rypin i Lipno.

W wyniku postanowień I pokoju toruńskiego z Zakonem Krzyżackim, ratyfikowanego w dniu 10 maja 1411 r. pod Złotorią, Ziemia Dobrzyńska powróciła do Korony Polskiej. Jej

³² M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, t. 1, s. 343; *Jan z Płomian*, [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 1: 2014, s. 382.

Wikipedia przy haśle „Dobrzyń nad Wisłą”, ale także inne źródła w netografii, obrońcą zamku dobrzyńskiego w 1409 r. czynią wciąż – oczywiście mylnie – Jana Chełmińskiego z Płomian!

³³ A. Baliński, *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów*, przejrzał i do druku przyg. Z. Wdowiszewski, Warszawa 1932, s. 436; M. Krajewski, NSBZD, t. 1, s. 382-383, gdzie pozostała literatura.

starostą Władysław Jagiełło mianował marszałka Królestwa, Zbigniewa z Brzezia³⁴. Zamek w Rypinie, ponownie opanowany przez Krzyżaków w końcowym okresie wojny, pozostał w ich rękach aż do 22 września 1411 r.

W okresie wojny trzynastoletniej (1454-1466) szlachta dobrzyńska, połączona w różny sposób ze szlachtą chełmińską oraz kontaktami handlowymi z Toruniem, udzieliła poparcia Związkowi Pruskiemu w jego dążeniu przyłączenia Prus Zakonnych do Polski, a w końcu sierpnia 1454 r. pospolite ruszenie Ziemi Dobrzyńskiej wyruszyło, aby wziąć udział w oblężeniu Malborka, powstrzymane jednak na wieść o klęsce Kazimierza Jagiellończyka pod Chojnicami. W 1457 r. Krzyżacy zdobyli i spalili zamek w Radzikach Dużych. W ręce Krzyżaków dostał się zamek w Sadłowie i stąd w latach 1463-64 dokonywali oni łupieżczych wypadów na Mazowsze i dopiero w lipcu 1464 r. zaciężni ci doznali pod Sadłowem klęski z rąk królewskiego starosty Nidzicy. Od września 1460 r. zamek w Golubiu zajęli Krzyżacy i stąd dokonywali wypadów w głąb Ziemi Dobrzyńskiej. Dla obrony w 1460 r. w Rypinie osadzono oddział wojsk zaciężnych.

Kres najazdom w okresie od XIII w. do 1464 r. położyła dopiero klęska Zakonu i drugi pokój w Toruniu w 1466 r.³⁵, „wtedy to na zgliszczach i gruzach, i na użyzionych krwią niwach, powstały wsie i miasta – zakwitło rolnictwo, przemysł i handel – i Dobrzyń stał się jednym z najważniejszych ognisk handlu ówczesnej Polski z Gdańskiem, i jednocześnie ważnym czynnikiem kulturalnym dla tej części kraju”³⁶. Mimo to dopiero wiek XVI uznaje się na okres stabilizacji społeczno-politycznej i rozwoju ekonomicznego Ziemi Dobrzyńskiej. Lokowane miasta stawały się ośrodkami handlu, produkcji rzemieślniczej i centrami administracji, a w przypadku Skępego – życia religijnego. Wisłą i Drwęcą spławiano drewno i produkty rolne, głównie zboże, do Torunia i Gdańska. Powstawały kolejne młyny wodne na licznych rzekach dobrzyńskich, wiatraki i folusze („fabryki” obróbki sukna). Czasy zygmunto-wskie doprowadziły do prosperity szlachty dobrzyńskiej, utrzymującej więzy rodzinne i gospodarcze z Kujawami i sąsiednim Mazowszem Płockim. Już wtedy pojawiło się co najmniej kilka znanych i dobrze sytuowanych rodzin szlacheckich, a wśród nich m. in. rodzina Piwów, siedząca w Skrwilnie, o czym świadczy bogaty skarb, zakopany w średniowiecznym grodzisku, w obawie przed kradzieżą w czasie najazdów szwedzkich³⁷.

W ten sposób Ziemia Dobrzyńska już od końca XIII wieku posiadała oddzielny zarówno od Mazowsza, jak i od Kujaw status Ziemi, od drugiej połowy XV w. równej województwu (tak jak równorzędne jej: województwo płockie i województwo brzesko-kujawskie). Jakikolwiek zatem próby dyskutowania niezależności tej ziemi, czy też z drugiej strony – łączenia jej z Mazowszem, nie mają ani politycznego, ani historycznego (także kulturowego) uzasadnienia. Zatem teoria racjonalnego wyboru każe nam w sposób pozbawiony jakichkolwiek wątpliwości uznać, że Ziemia Dobrzyńska była od zawsze (od jej narodzin) przed 780 laty jednostką historyczno-polityczną, a przez szereg lat także administracyjną; bytem trwałym i jednorodnym³⁸.

Odrębność Ziemi Dobrzyńskiej widzieli ludzie pióra w wiekach XVI-XIX. Sebastian F. Klonowic (ok. 1545-1602) w utworze *Flis, to jest puszczanie statków Wisłą i inszymi*

³⁴ Zbigniew z Brzezia, [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 2: 2014, s. 531.

³⁵ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, t. 1, s., 338-339.

³⁶ W. E. Zapałowski, *Po starożytnym Mazowszu. Dobrzyń*, „Ziarno. Pismo Tygodniowe Ilustrowane” 1907, nr 19, s. 8.

³⁷ Skarb, zwany w historiografii skarbem skrwileńskim, został odkryty przez archeologa z Torunia, Jadwigę Chudziakową w 1961 r. i jest przechowywany w Muzeum Okręgowym w Toruniu.

³⁸ W. H. Gawarecki, *Opis topograficzno-historyczny Ziemi Dobrzyńskiej w ryciną: i Tabellą wykazującą Obwodu Lipnoskiego Gminy, wsie, dymy i Dziedziców*, Płock 1825, s. 67 (w tytule książki zachowano oryginalną pisownię).

rzekami do niej przypadającymi³⁹, opisując w 13 zwrotkach swojego poematu widok Ziemi Dobrzyńskiej ze statku na Wiśle, podał m. in.:

„(...) A tu trzy ziemie⁴⁰ zesły się klinami
Dobrzyńska włość i Mazowsz z Kujawami;
A kiedy krzykniesz, słyszają trzy powiaty,
Flisie gębaty.

(...)
Na prawym brzegu u tegoż Ostrowa,
Zasadzon Dobrzym, onej ziemi głowa.
Za tym Włodzławski Ostrów, nie nowina,
Nas nim wierzbina⁴¹.

Oddzielną i odmienną od innych (także od Mazowsza i Kujaw) widział Ziemię Dobrzyńską także nasz narodowy wieszcz, Adam Mickiewicz, który w *Księdze VI: Zaścianek* (dodajmy – Dobrzyński) podał:

„(...) Różnili się Dobrzyńscy między Litwą bracią
Językiem swoim, tudzież wzrostem i postacią.
Czysta krew lacka, wszyscy mieli czarne włosy,
Wysokie czoła, czarne oczy, orle nosy;
Z Dobrzyńskiej ziemi ród swój starożytny wiedli.

(...)
Tak syn Macieja zawsze zwał się Bartłomiejem,
A znowu Bartłomieja syn zwał się Maciejem;
Kobiety wszystkie chrzczono Kachny lub Maryny,
By rozemnić się wpośród takiej mieszaniny,
Brali różne przydomki od jakiej zalety
Lub wady, tak mężczyźni jako i kobiety.
Mężczyznom czasem kilka dawano przydomków,
Na znak pogardy albo szacunku spółziomków;
Czasem jedenże szlachcic inaczej w Dobrzynie,
A pod innym nazwiskiem u sąsiadów słynie.
Dobrzyńskich naśladować, inna szlachta bliska
Brala również przydomki, zwane imioniska.
Teraz ich każda prawie używa rodzina,
A rzadki wie, iż mają początek z Dobrzyna,
I były tak potrzebne: kiedy w reszcie kraju
Głupiem naśladownictwem weszły do zwyczaju (...)⁴².

Uznany badacz regionów i ich kultury, Oskar Kolberg w 1882 r. we wstępie do swojego dzieła o Ziemi Dobrzyńskiej podał: „*Obwód obejmujący niegdyś okręgi: Lipno, Rypin i Dobrzyń nad Wisłą, a obecnie powiaty lipnowski i rypiński, stanowi najznacniejszą część dawnej ziemi Dobrzyńskiej*”, wskazując tym samym na jej odrębność od krain i ziem

³⁹ Flis - w dawnej Polsce rzeczny spław towarów.

⁴⁰ S. Klonowic wiedział, że ówczesna, oddzielna od innych Ziemia Dobrzyńska (równa województwu) dzieliła się na trzy powiaty: dobrzyński, lipnowski i rypiński, a „zasadzon” (posadowiony) Dobrzyń był jej stolicą, jak mówił poeta - głową.

⁴¹ S. F. Klonowic, *Flis, to jest puszczanie statków Wisłą i innymi rzekami do niej przypadającymi*, Kraków 2002, s. 51, gdzie Mazowsz oznacza Mazowsze, Włodzławki - wrocławski. Zob. także: *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 71-72.

⁴² A. Mickiewicz, *Księga VI. Zaścianek*, [w:] A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie. Historia szlachecka z 1811-1812 r.*, z ilustr. E. M. Andriollego, Lwów (1882), s. 378-420; *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 69-70.

sąsiednich⁴³. Tenże sam Kolberg, znając smutny epizod z jej dziejów, jakim było zabranie w niewolę litewską w 1323 r. ponad 20 tys. Dobrzyniaków, zauważył, że „w okolicach Obór, Stalmierza i Kikoła, przypominają Litwę wsie Wilno, Kowno i Grodzień (winno być: Wildno, Kawno i Grodzień – dop. MK). Są także wsie Nowogród i Nowogródek” – dodawał wybitny etnograf i folklorysta⁴⁴.

Dla szerszej ilustracji zagadnienia sięgnijmy jednak do kontekstu historycznego w zakresie pisowni ten nazwy własnej. Wskazać trzeba, że wielu historyków i etnografów XIX i XX-wiecznych, zajmujących się tym regionem, jego nazwę pisało z wielkim liter. W pierwszym rzędzie trzeba przytoczyć *Opis topograficzno-historyczny Ziemi Dobrzyńskiej* Wincentego H. Gawareckiego z 1825 r., gdzie czytamy m. in.: „Ziemia Dobrzyńska (podkr. MK) *jest osadą Słowian. (...) Położenie téy ziemi, zyzność gruntów, obfitość lasów, ieżior i pastwisk, skłoniły zapewne początkowo lud Słowiański, do czynienia tu osad, i oddania się rolnictwu*”⁴⁵.

Z kolei Michał Baliński i Tymoteusz Lipiński w *Starożytnej Polsce*, wydanej w 1843 r., charakteryzując ziemię dobrzyńską, pisali nieco inaczej, jednak drugi (właściwy człon nazwy) z wielkiej litery: „*Przyjemni i żyznemi wzgórzami najeżona, posiadająca znaczne lasy i wiele jezior ziemia Dobrzyńska (podkr. MK), na północ Wtwo Chelmińskie, przedzielone Drwęcą, wpadającą do niej Rypienicą i do tejże Pissą...*”⁴⁶. Autorzy hasła „Dobrzyń nad Wisłą” do *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* przy nazwie „Ziemia Dobrzyńska” – zdaje się – nie wykazali się konsekwencją, stosując w jednym miejscu różne formy pisowni, pisząc: „*Dobrzyń stanowił prawdopodobnie najpierwszą osadę na obszarze, który od niego przybrał miano ziemi dobrzyńskiej. (...) Ziemia dobrzyńska obejmowała z bardzo małemi pogranicznymi zmianami, powiat lipnowski gub. Płockiej, w dawniejszych jego rozmiarach*”⁴⁷. W tym samym hasle czytamy dalej: „*Król ten (Kazimierz Wielki – dop. MK) umierając, zapisał Ziemię Dobrzyńską wnukowi swemu Kazimierzowi ks. szczecińskiemu. Umarł ten książę bezpotomnie w r. 1376 a Ziemia Dobrzyńska powtórnie puszczone została w lenne posiadanie Władysławowi ks. opolskiemu*”⁴⁸. Przy aktualnym opisie geograficznym ziemi dobrzyńskiej autorzy tego hasła podali: „*Dziś Ziemię Dobrzyńską zowią powiaty lipnowski i rypiński z dekanatem Górzno w kraju pruskim. Rzeka Drwęca tworzy jej granicę północno-zachodnią od Prus, Wisła stanowi granicę południowo-zachodnią, brzeg jej prawy wysoki: Skrwa rzeka wychodząca z jeziora Skrwilińskiego, mile od granicy pruskiej, tworzy granicę Ziemi Dobrzyńskiej od wschodu z powiatem sierpeckim i płockim. Inne mniejsze rzeki w Ziemi dobrzyńskiej są: Mień, wpada do Wisły pod wsią Nowogródkiem naprzeciw Nieszawy, Rózie wpada do Drwęcy blisko Dobrzyń, Pisa, wychodząca a jeziora Księża przy Świedziebni i Gałkowie, uchodzi do Prus i łączy się z Drwęcą*”⁴⁹. Wątpliwości przy pisowni nazwy tej ziemi nie mieli autorzy hasła do *S. Orgelbranda Encyklopedii powszechnej z ilustracjami i mapami* 1899 r.⁵⁰

W 1878 r. w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego wydano, skądinąd cenną, pracę Aleksandra Petrówa z Dobrzyń nad Drwęcą pt. *Lud Ziemi Dobrzyńskiej, jego zwyczaje, mowa, obrzędy, pieśni, leki, zagadki, przysłowia itp.*, gdzie charakteryzując ten „kraj”. Autor pisał tam m. in.: „*Miejscowość, w granicach której zbierałem przedstawiony tutaj (...)*

⁴³ O. Kolberg. *Właściwości...*, s. 3.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 4.

⁴⁵ Z zachowaniem oryginalnej pisowni: W. H. Gawarecki, *Opis topograficzno-historyczny Ziemi Dobrzyńskiej z Ryciną, i tabellą wykazującą Obwodu Lipnoskiego Gminy, wsie, dymy, i Dziedziców*, Płock 1825, par. 1.

⁴⁶ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana*, Nakładem S. Orgelbranda Księgarza, Warszawa 1843, s. 338.

⁴⁷ B. Ch., N. R., *Dobrzyń nad Wisłą*, [w:] SGKR, t. 2: 1881, s. 87-90.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 89.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ S. Orgelbranda *Encyklopedii powszechnej z ilustracjami i mapami*, t. 4, Warszawa 1899, s. 407.

materiał, zwana niegdyś Ziemią Dobrzyńską, obejmuje obecnie powiaty Rypiński i Lipnowski, w guberni Płockiej położone. Ziemia Dobrzyńska, tj. pomienione dwa powiaty, graniczy na północ z dawnym województwem Chełmińskim, dziś regencją Kwidzińską, oddzielona od tegoż rzeką Drwęcą, wpadającą do niej Rypienicą, czyli Odleką i do tejże Pissą...⁵¹. Trudno nie wzorować się także na pisowni XIX-wiecznej, skoro nawet nazwy powiatów, województw i guberni pisano też wielką literą.

Nazwa Ziemia Dobrzyńska była pisana z wielkich liter także w pomnikowym dziele *Lauda sejmików Ziemi Dobrzyńskiej*, wydanych drukiem w 1878 r.⁵². Z wielkich liter nazwę „Ziemia Dobrzyńska” pisał w 1882 r. w swoim pomnikowym dziele Maksymilian Borucki⁵³. Także Oskar Kolberg w pracy pt. *Dolinami rzek*⁵⁴ oraz Dominik Staszewski i Aleksander Maciesza – znani i cenieni historycy Mazowsza Płockiego i Ziemi Dobrzyńskiej⁵⁵ używali wielkich liter. W 1906 r. nakładem krakowskiej Akademii Umiejętności znany krakowski historyk państwa i prawa, Józef Siemieński ogłosił znakomite dzieło (niestety wciąż niedoceniane przez historyków) pt. *Organizacja sejmiku Ziemi Dobrzyńskiej*, w którym wielokrotnie użył pisowni „Ziemia Dobrzyńska” z wielkich liter, *notabene* zasadnie i wyczerpująco to motywując⁵⁶. Również *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna* w tomie czwartym z 1930 r. stosowała przy haśle „Dobrzyńska ziemia” pisownię z wielkiej litery, podając m. in.: „Od 1236 należała ziemia Dobrzyńska do Kujaw i przy końcu XIII. i na pocz. XIV w. stanowiła odrębną dzielnicę”⁵⁷.

Oczywiście w XIX w. zdarzały się wyjątki w stosowaniu tej zasady. Gustaw Zieliński ze Skępego w „Bibliotece Warszawskiej” nazwę ziemi, którą cenił i kochał szczególnie mocno, pisał małymi literami: „(...) *Herb ziemi dobrzyńskiej nabiera dla nas historycznego znaczenia: wiadomo bowiem, że wyobraża głowę sędziwego człowieka z dwiema koronami, jedną na głowie, drugą na szyi i z rogami bawolemi*”⁵⁸.

W okresie międzywojennym większość książek traktujących o tej ziemi stosowały w jej nazwie wielkie litery. Tak było też z prasą i periodykami. W 1908 r. w słynnym wtedy periodyku „Tygodnik Ilustrowany” ukazała się relacja z wystawy Ziemi Dobrzyńskiej, której autorem był wytrawny sprawozdawca, ukrywający się pod kryptonimami L. W., gdzie kilkakrotnie użył nazwy „ziemia Dobrzyńska”⁵⁹. Także w 1908 r. ukazała się w Płocku krótka monografia Ziemi Dobrzyńskiej, której autorzy konsekwentnie posługiwali się przy jej nazwie wielkimi literami⁶⁰. Z kolei w 1938 r. w „Tece Pomorskiej” ukazała się krótka recenzja pierwszego tomiku poetyckiego 22-letniego wówczas J. Pietrkiewicza (o którym będzie tu jeszcze mowa) pt. *Prowincja*, wydanej w 1936 r., gdzie użyto takiej właśnie pisowni⁶¹. Zresztą właśnie on, jeden z najwybitniejszych Dobrzyńiaków, prof. Uniwersytetu Londyńskiego, nazwę swojej „ziemi rodnej” pisał zawsze (także przed wojną) z wielkich liter. Podobnie jeden z najbardziej znanych artystów tej ziemi, jej wnikliwy piewca, Rajmund Lewandowski (1927-1986) wszystkie swoje prace (drzeworyty, linoryty) podpisywał w

⁵¹ A. Petrów, *Lud Ziemi Dobrzyńskiej, jego zwyczaje, mowa, obrzędy, pieśni, leki, zagadki, przysłowia itp.*, Kraków 1878, s. 3.

⁵² *Lauda sejmików Ziemi Dobrzyńskiej*, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1878, pass.

⁵³ M. Borucki, *Ziemia Kujawska pod względem historycznym, geograficznym, archeologicznym, ekonomicznym i statystycznym*, Włocławek 1882.

⁵⁴ O. Kolberg, *Dolinami rzek, czyli opisy podróży wzdłuż Niemna, Wisły, Bugu i Biebrzy*, Warszawa 1903, s. 145-147.

⁵⁵ D. Staszewski, A. Maciesza, *Zarys historyczny Ziemi Dobrzyńskiej*, Płock 1908, passim.

⁵⁶ J. Siemieński, *Organizacja sejmiku Ziemi Dobrzyńskiej*, Kraków 1906, s. 1 i n.

⁵⁷ *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, t. 4: *Dewsbury-Europa*, Kraków (1930), s. 45.

⁵⁸ G. Zieliński, *O ziemi dobrzyńskiej. Badania historyczne (z mapą)*, Biblioteka Warszawska, t. III: 1861, s. 235. W sprawie mylnego stosowania herbu Ziemi Dobrzyńskiej wypowiem się przy innej okazji.

⁵⁹ L. W., *Wystawa Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1908, nr 27.

⁶⁰ D. Staszewski, A. Maciesza, *Zarys historyczny Ziemi Dobrzyńskiej*, Płock 1908.

⁶¹ Z. B., *Jerzy Pietrkiewicz: Prowincja*, „Teka Pomorska” 1938, nr 1-2, s. 78.

tytulaturze jako „Ziemia Dobrzyńska”⁶². Od tej zasady odnotowujemy nieliczne wyjątki, np. ks. C. Lissowski, wydanej z okazji 75-lecia powstania styczniowego, zarówno nazwy powiatów, jak i historycznych ziem, w tym Ziemi Dobrzyńskiej, pisał małymi literami⁶³.

Mimo tego, obecnie wiele poważnych instytucji, „funkcjonujących” również w netografii nazwę – podkreślmy – własną „Ziemia Dobrzyńska” pisze z wielkich liter, np. Narodowy Instytut Chopina w Warszawie przy haśle „Szafarnia”⁶⁴. Przy sposobności podajemy, że autor niewielkiej książeczki pt. *Ziemia Dobrzyńska w życiu rodziny Chopinów* co najmniej kilkakrotnie zastosował pisownię tej ziemi z wielkich liter⁶⁵. Stosowanie nazwy „Ziemia Dobrzyńska” z wielkich liter przysposobił sobie uznany portal regionalny: ziemiadobrzynska.pl, prowadzony przez Polskie Wydawnictwo Reklamowe w Toruniu oraz Stowarzyszenie Gmin Ziemi Dobrzyńskiej w Dobrzyniu nad Wisłą, które w 2016 r. obchodziło 25-lecie istnienia⁶⁶. Wśród instytucji naukowych i społecznych, które w ostatnim czasie słusznie przysposobiły sobie formę pisowni „Ziemia Dobrzyńska” z wielkich liter wymieniamy bydgoską Fundację „Ari Ari”, która w 2016 r. wydała ważną pozycję badawczą i popularyzatorską zarazem o charakterze periodycznym, a mianowicie *Notatki z terenu. Zapomniane dziedzictwo kulturowe na Kujawach i Ziemi Dobrzyńskiej*⁶⁷. Prawidłowo nazwę „Ziemia Dobrzyńska” zapisano m. in. następujących portalach internetowych: Płock. Fotogaleria miasta Płocka/ <http://galeria.plock24.pl/displayimage-lastup--144-5.html/8.04.2011>; www.powiat-rypinski.waw.pl/site.php/8/04/2011; http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=SG_Kontakt/8/04/2011, czy też portale internetowe: www.dobrzynski.org, www.kujawy.com.pl, a także www.turystyka.torun.pl.

W kompatybilności do pisowni naszej krainy historycznej, wielką literę należy stosować przy nazwie mieszkańca Ziemi Dobrzyńskiej, czyli Dobrzyniaka, jednak inaczej niż mieszkańca Dobrzynia nad Wisłą – dobrzynianina, czy też Rypina – rypinianina, Lipna – lipnowianina, Skępego – skępianina itd.⁶⁸.

⁶² A. Zapora, *Rajmund Lewandowski 1927 -1986, piewca Ziemi Dobrzyńskiej*, (Włocławek 2016), pass.

⁶³ C. Lissowski, *Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej*, Płock 1938.

⁶⁴ *Szafarnia*, <http://pl.chopin.nifc.pl/chopin/places/poland/id/568/17> IV 2017.

⁶⁵ P. Mysłakowski, *Ziemia Dobrzyńska w życiu rodziny Chopinów*, Warszawa 2010.

⁶⁶ Na tej podstawie odwołuję swoje wcześniejsze stanowisko w tej sprawie, które można znaleźć w sieci: http://www.krajewskimiroslaw.pl/_media/docs/O%20nazwie%20ziemia%20dobrzy%C5%84ska.pdf/21 IV 2017.

⁶⁷ *Notatki z terenu. Zapomniane dziedzictwo kulturowe na Kujawach i Ziemi Dobrzyńskiej*, red. L. Graczyk, (Bydgoszcz) 2016, nr 1.

⁶⁸ *Nowy słownik ortograficzny PWN...*, s. XXXVI.